

ANZELE'NİN GÖZYAŞLARI

Çocukluğumuzda Anzele biraz da Çift kapı ile Urfa kapı arasındaki surlara yakın bölgenin adıydı, aslında. Evi o mıntıkada olanlar “Anzele’de oturuyoruz” derlerdi. Ben de İlk ve Orta Eğitimim sıralarında bu mahallede oturdum. Falcı Gürcü Bacılara yakın bir evde otururduk. Dönemin en ünlü falcısına gelen Türkiye’nin en ünlü kişilerini bu mahallede tanıdık. Devlet adamları, Artistler, Turistler...

Anzele’nin ünlü mekânı, Balıklı denilen su kaynağının tam da üzerine oturtulmuş bir havuzdu. Balıklı, üzeri kapalı küçücük bir havuzdu. Etrafında ciğerciler vardı. Dıngılhava ve Küpelide yüzüldüğü halde, Balıklı’da çimilirdi. Anzele’nin ünlü mekânı, Balıklı denilen su kaynağının tam da üzerine oturtulmuş bir havuzdu. Balıklı, üzeri kapalı küçücük bir havuzdu. Etrafında ciğerciler vardı.

Dıngılhava ve Küpelide yüzüldüğü halde, Balıklı’da çimilirdi. Anzele su kaynağının suyu havuzdan sonra açıkta akarak dere oluşturduğundan bölgenin biraz aşağısında da tabakhane ve salhane oluşmuştu. Anzele suyu salhane ve tabakhaneden geçtikten sonra Haramsu adıyla yoluna devam ederdi. Her ne kadar bazı kişiler bunun harem (kutsal) su anlamına geldiğini söylerlerse de, aslında tabakhanede tabaklama işlemi için köpek pisliği kullanıldığından, suyun Haram Su olarak anılması daha akla yakındır.

Hatta, çok acele eden, gereksiz bir telaşla koşuşturan kişilere, aşırı samimiyeti olanlar tarafından “Ne bu acele! Tabakhaneye ... mu yetiştiriyorsun?!” diye alaycı seslenenler olurdu.

Konuşmacının Notu: Deri Debbağlanmasında taze köpek pisliğindeki enzimlerden yararlanıldığından, acele edilirdi. Daha sonra suni enzimlerden yararlanılmaya başlandı. Ayrıca, içi boşaltılan hayvanların barsak pislikleri de bu suyun son bölümüne akıtılırdı ki, bu suyla sulanan marul bahçelerinin marulları hayli yağlı ve lezzetli olurdu. Bu nedenle de Haram Su denmesi olasıdır.

Haramsudan atladım
Mantin çarşaf topladım
Muradım olur diye
Her dertlere katlandım

Konuşmacının notu: Bayanlar belli günlerde evimizin arkasından akmakta

Prof. Dr. Mehmet Ali Taş
Dicle Üniversitesi Tıp
Fakültesi
malitas@hotmail.com

olan haramsuya gelerek üzerinden yedi defa atarlardı, muratları, dilekleri olsun diye...

İki bin yıl önce Ayn-ı Zeura isimli bir içme suyu kaynağı vardı bu bölgede. (Konuşmacının notu: Ayn: Göz, göze; Zeura: Beyaz, parlak)

İsa'dan sonra 5. yüzyılda aynı isimle bu kaynağın üzerine bir kilise inşa edilir. Urfa Metropoliti Mar Şem'un 629 yılında, Antalya Patriği Mar Yuhannon ise 649 yılında ölür.

Cenazeleri öldükleri yerlerden getirtilerek bu kilise civarına gömülür.

Yıllar sonra bu yapı yıkılır, yeri arsa haline dönüşür. Ve Ayn-ı Zeura ismi de Ayn-i Zülal'e çevrilir.

Konuşmacının notu: Zeura: Beyaz, Parlak. Zülal, Zelal: Berrak, Parlak, Saf, tatlı, hafif, güzel, soğuk su, Cennette akan bir su

1970'lerde "Türk Süryanileri Tarihi" eserini yazan Horepiskopos Aziz Günel de bu bilgileri doğrulayacak yakınlıkta bilgiler verir ve şöyle yazar:

Mar Zuoro İsa'dan sonra 521'de yaşamış bulunan ve azizlerden sayılan mümtaz bir kişiliktir.

Adına izafeten Diyarbakır Surlarındaki Urfakapı geçitlerini de ihtiva eden büyük bir kilise kurulmuştu.

Konuşmacının Notu: Önceki slaytta bahsi geçen Ayn-ı Zeura ismi, bu kiliseye ait bir su kaynağı olmasından da kaynaklanabilir.

Artuklularca bu kilise türbeye dönüştürülmüş ve ismi de "Sarı Sadık", "Sarı Saltuk" olmuştur.

Mustafa Akif Tütenk, Diyarbakır suları ile ilgili makalesinde; Diyarbakır sularını, sur içindeki kaynaklar ve şehre dışarıdan getirtilen menbalar olarak ikiye ayırır.

Sur içindeki Ayn-ı Zülal (Aynzele, Balıklı), Ali Dede ve Kal'a suyu olmak üzere üç kaynağın varlığını ifade eder Çift Kapıdaki Ayn-i Zülal (Anzele) suyu İç Kale (Kal'a) suyundan daha büyük ve bol olup birçok caminin ihtiyacını giderdikten sonra (Mardin Kapı'daki) Sultan Şuca Çeşmesi'ne kadar varmaktadır.

1874 tarihli Diyarbakır Salnamesi incelendiğinde görülür ki; şehirde (sur içinde) 130 çeşmenin varlığı söz konusudur.

Bugün geriye dönüp baktığımızda bu çeşmelerden hemen hiçbirinin yaşamıyor olması ilginçtir.

Bir kısmının yerinde eskiden çeşme olduğuna dair fiziki yapılar olmakla birlikte (İç kalede Aslanlı Çeşme, Mardin Kapı'da Hatun Kastal) suları akmamaktadır. Arbedaş'taki, Arbedaş kaynağı ise özel bir şahıs tarafından etrafına küçük bir havuz yapılarak ticari amaçla kullanılmaktadır. Üzerindeki kitabenin ise kimse farkında dahi değildir. Diyarbakır 1950'lere kadar Sur içinde yerleşikti.

Anzele'nin de Sur içindeki üç su kaynağından biri olduğu dikkate alınırsa Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi' nin Diyarbakır'la ilgili bölümündeki anlatımların önemi daha net anlaşılır.

Çelebi'nin sözlerini günümüz Türkçesi'ne aktardığımızda ortaya şunlar çıkıyor:

Balıkli, şehirde önemli bir kaynaktır. Eski bir havuza akıp içinde binlerce çeşit balık bulunur. Ama kimsecikler de avlamaya cesaret edemezler. Bu balıkları avlamaya yeltenen birkaç kişi felç olup ağızları ve burunları eğilmiştir.

Bağdat Fatihî Sultan Murad Han (1623-1640), Bağdat'ı fethedip (1638) bir dolu insanın başını ateşle traş ettiğinde bu balıklar kendiliğinden yaralanıp havuz kan deryasına dönmüştür.

Bağdat fethinden sonra Murad Han Diyarbekir'e gelip Şeyh Aziz Mahmud Urmevi'yi şehit edince Balıklı havuzu kan ile dolmuştur.

Bizzat Murad Han bu Balıklı'daki kanı görüp şeyhi katlettiğine pişman olunca, havuzun içinden dört adet iri balığı tutturup solungaçlarına altın ve gümüş küpeler geçirip azad ettirmiştir.

İşte bu Balıklı, ab-ı hayat bir sudur. Bir dolu insan soyu bu suda yıkanıp humma ve cüzam gibi hastalıklarından, kırk gün yıkanarak ölümden kurtulmuşlardır.

İşte bu su böyle bir sudur. Ve bu suyun bir ayağı Ali Paşa Camisi'ne, oradan da Mardin Kapı'daki hamama gider." Evet, Evliya Çelebi ve bir dolu eski zaman kentlileri ve gezginleri, beş bin yıllık Diyarbakır sur içinin eski bir su kaynağı olan Anzele hakkında bunları söyler.

Peki Anzele ve kent sakinleri neyi bekler ?

Sular savaşının yaşandığı bir yeni çağda tıpkı binlerce yıllık surlarında olduğu gibi suyuna da sahip çıkılmasını bekler.

Anzele Türküsü

Anzele suyunda yıkarlar halı
Sanırsın düğündür,eller kınalı
Halı'da dokunur aşkın masalı
Balıklı havzını görseydin hele,
Nasıl da kıydılar sana Anzele,
Eyvana benzerdin kantarman vardı,
Ali Par köyünden suyun akardı,
Tokmaklar türküyle iner kalkardı
Hatunlar türküyü dolardı dile,
Geçmişte pek şendin güzel Anzele,
Havzında balığın, mescidin nerde,
Düşürdün seveni, sen büyük derde,
Adın kaldı şimdi Diyarbekir'de.
Bilirim hasretsin, menekşe güle
Resmin takvimlerde kaldı Anzele
Urfa'da Anzelha, Amid'de sendin.
Örüldü kantarman yıkıldı bendin,
Silinmez tarihsin bir efsaneydin,
Kapıldık birlikte bir garip sele
Unut, unutani, unut Anzele

(M.Mergen)

KAYNAKLAR

1. Dr. Şevket BEYSANOĞLU, Diyarbakır Müze Şehir, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 363, Süryaniler bölümü.
2. Şevket BEYSANOĞLU, Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayını, Cilt 1 , s. 132, Cilt 2, s. 487, 559, 656 ve devamı.
3. Prof. Orhan Cezmi Tuncer, Diyarbakır Kiliseleri, (Yakında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları arasında çıkacak) çalışmasından, Ayn-ı Zuoro.
4. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Tam Metin, Üçdal Neşriyat, Cilt 3-4, Diyarbakır.
5. Doç. Dr. M. Faruk Toprak, Evliya Çelebi'de Diyarbakır, Diyarbakır Müze Şehir, YKY Kitabından s. 117.
6. Horepiskopos Aziz Günel, Türk Süryanileri Tarihi, Diyarbakır 1970, s. 108 dv.
7. Diyarbakır Şehrinin Suları ve Çeşmeleri, Prof. Dr. M. Mehdi İlhan, Diy. Müze Şehir kitabından YKY. s. 247-48.
8. İbrahim YILMAZÇELİK, XIX. Yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır, TTK yayını, Ankara, 1995, s. 81.
9. M. Akif TÜTENK, Amid Şehrinin Hicretten Evvelki Menba Suları, "Kara Amid" Dergisi, Sayı 2-4.
10. Metin SÖZEN, Diyarbakırda Türk Mimarisi, İSTANBUL 1971.
11. Diyarbakır Salnameleri, Diyarbakır Büyükşehir Bel. Yayını.
12. Şeyhmus Diken